

تصاویر/گذری بر "قم قدیم"

۱۰ تیر ۱۳۹۳ ساعت ۱۲:۲۱

در روزهایی که بافت تاریخی قم مورد بی‌مهری تفکرات توسعه‌ای مدیران شهری قرار گرفته، دیدن مجموعه از تصاویر تاریخی این شهر از ۳۳۶ سال پیش تا قرن اخیر در کتاب "قم قدیم" برای هر علاقه‌مند به تاریخ قم می‌تواند جذاب باشد.

ساختمان‌های قدیمی با گنبدهای کوچک و بزرگشان اینجا و آنجا چمباتمه زده‌اند. کوچه‌های باریک از میان خانه‌های خاکستری رنگ مانند مارهای زخمی خودشان را می‌کشند. رودی که از سمت کمر کوه وارد شهر شده، در ابتدای شهر دو شاخه شده و در انتهای مسیر، راهش را با زاویه ۹۰ درجه به سوی شرق کج کرده است. رود سر حال است و طغیانگر. مردم هم سوار بر قایق‌های چوبی از این سو به آن سوی شهر می‌روند. اشتباه نکنید! اینجا اصفهان یا اهواز نیست؛ قم است...

نقاشی «آدام اولتاریس»، دبیر سفارت آلمان در زمان شاه صفی، یعنی ۳۳۶ سال پیش، قدیمی‌ترین سند تصویری شهر قم محسوب می‌شود که در کتاب «قم قدیم» توسط حسن قره‌گوزلو به نمایش درآمده است.

در این تصویر، قم شهری است که دو سوی یک رودخانه پر جوش و خروش شکل گرفته و زمین‌های کشاورزی و باغات سرسبز آن را احاطه کرده‌اند. تصویری که با حال و هوای تشنه و خشکیده این روزهای شهرمان فاصله بسیار دارد.

شاید دیدن همین تفاوت‌ها موجب شده تا کتاب «قم قدیم» برای هر قمی و کسانی که به تاریخ این شهر علاقه دارند، جالب باشد. در این مجموعه تصویری، ۱۰۰ نقاشی و عکس که روزگار قم و مردمش را بین سال‌های ۱۰۵۷ تا ۱۳۳۱ به تصویر کشیده، از منابع گوناگون گردآوری شده است. منابعی مانند سفرنامه‌های سیاحان و نقاشی‌هایی که آنان از قم کشیده بودند یا عکس‌هایی که توسط عکاسان مختلف از این شهر گرفته شده است.

«هر چه جلوتر می‌رفتم تا می‌آمدم کار را ببندم و تحویل بدهم، عکس یا نقاشی جدیدی پیدا می‌کردم که بخشی از هویت قم را تعریف می‌کرد. دلم نمی‌آمد کار ناقص باشد... آن عکس را هم اضافه می‌کردم و باز پس از مدتی یک تصویر دیگر...»

خریداری عکسها از فرانسه

اینها را حسن قره‌گوزلو می‌گوید. کسی که از سال ۱۳۸۵ برای جمع‌آوری مجموعه عکسی که گواه تاریخ قم باشد، تلاش کرده

است. برخی از این تصاویر را از مجموعه‌های شخصی در کشور فرانسه خریداری کرده و برخی دیگر را از کاخ موزه گلستان و دیگر موزه‌ها گردآوری کرده است.

دومین نقاشی این کتاب توسط ژان شارون فرانسوی زمان شاه عباس دوم به تصویر کشیده شده. او که جواهرفروش و جهانگرد مشهوری بود، در نقاشی خود قم را به صورت شهری که باغ‌های انبوه میوه آن را احاطه کرده‌اند و گنبد حرم حضرت معصومه(س) از میان درختان این باغ‌ها خودنمایی می‌کند، تصویر کرده است.

شارون همچنین در سفرنامه خود به وجود ۴۰۰ امامزاده در قم اشاره کرده و از رواج پسته‌کاری در قم گفته است. توصیفی که این جهان گرد از مردم قم دارد، مانند توصیف آدام اولتاریس آلمانی، مثبت است. با ادب، اجتماعی و مهربان از صفاتی هستند که این دو سیاح به مردم قم آن زمان نسبت داده‌اند.

وقتی «اوژن فلاندن» نقاش و «پاسکال کست» معمار در زمان محمدشاه قاجار به قم آمدند، پل علیخانی دروازه قم بود. آن زمان به این پل، دروازه بازار می‌گفتند چون مسافران پس از گذر از آن از دروازه‌ای عبور می‌کردند و وارد بازار قم می‌شدند. فلاندن در سفرنامه خود قم را اینگونه توصیف می‌کند: «توانستیم از میان هوای کدر، نقطه درخشانی را ببینیم. این گنبد طلایی قم بود که از مسافتی دور دیده می‌شد. دو ساعت بعد به رودخانه‌ای رسیدیم که این شهر را سیراب می‌کرد. از پل دوازده دهنه گذشتیم و از

انتهای دری که دروازه بازار است، وارد شهر شدیم...»

تعجب سیاحان از خوش قیافه بودن مردم قم

دیگر سیاحانی که تصاویرشان در این کتاب گردآوری شده هم توصیفات جالبی از وضعیت قم در روزگار دور داشته‌اند. ادوارد براون که سال ۱۸۸۷ میلادی سفرنامه‌اش را نوشته، قم را شهری با ۵ دروازه و دیوارهایی که حالا نیمه ویران شده‌اند، توصیف می‌کند.

براون سه روز بیشتر در قم اقامت ندارد اما در همین مدت مردم را بسیار دلپذیر و مهربان می‌یابد: «به طور کلی از اقامت کوتاه خود در قم لذت بردم. مردم این شهر بهتر از چیزی بودند که درباره‌شان گفته می‌شد. قیافه ظاهری مردم مانند اخلاقشان دلپذیر بود. من از میانگین بالای افراد خوش قیافه تعجب کردم. به خصوص کودکان قمی که بسیار زیبا بودند...»

بیشتر تصاویر این کتاب به آثار تاریخی و به ویژه حرم مطهر پرداخته و چندان نشانی از مردم در آنها دیده نمی‌شود.

قدیمی‌ترین عکس‌های این مجموعه را لوئیجی پشه، مستشار ایتالیایی ارتش ایران در زمان ناصرالدین شاه گرفته است. پس از آن کسانی مانند آقا رضاخان اقبال السلطنه، عبدالله قاجار خان بابای حسینی، امیرخان جلیل‌الدوله، میرزا حسن‌علی خان عکاس‌باشی

آنتوان خان سوروگین و ارنست هولستر که هر کدام انگیزه‌هایی متفاوت برای عکس گرفتن از قم داشته‌اند، در کتاب قم قدیم با عکس‌هایشان ماندگار شده‌اند.

از میان این تصاویر، عکس معدن سنگ علی آباد که توسط عبدالله قاجار ثبت شده، نشان‌دهنده قدمت حرفه سنگ‌تراشی و سخت‌کوشی مردم قم در این پیشه است. در این عکس کارگران تخته سنگ‌های بزرگ را بر دوش خود گذاشته و جابه‌جا می‌کنند. عکس دیگری که به اشتغال مردم قم به صفاری می‌پردازد، دیگر تصویر ثبت شده در این کتاب برای اطلاع از وضعیت معیشت مردم است.

وجود قبرستان‌های بزرگ در قم با زائران آن و تردد بانوان با روبنده و آقایان با عبا و عرق‌چین از دیگر نشانه‌های فرهنگ عمومی مردم در این عکس‌ها است که البته کافی نیست.

بیشتر عکس‌ها بیشتر به حرم مطهر و ابنیه تاریخی پرداخته‌اند. در این میان مسجد جامع قم، میل خرابه، امام‌زاده خاک فرج و امام‌زاده علی بن جعفر از موضوعات مورد علاقه عکاسان پس از حرم مطهر و مدرسه فیضیه بوده است.

تاکنون بیش از ۴۰۰ جلد کتاب درباره شهر قم نوشته شده و تنها موسسه قم پژوهی در دو سال گذشته ۲۰ جلد کتاب در این باره منتشر کرده اما کتاب قم قدیم، نخستین مجموعه تصویری از تاریخ این شهر است.

«مردم تشنه دیدن تصاویر قم قدیم هستند؛ حیف بود این عکس‌ها در آلبوم‌های شخصی خاک بخورد.» مؤلف کتاب قم قدیم از نتیجه کارش رضایت دارد؛ از اینکه توانسته در مسیر شناساندن تاریخ قم به مردم و پژوهشگران گامی بردارد.

آدرس مطلب :

<https://www.cafetarikh.com/news/۲۷۴۲۵/قدیم-قم-گذر-تصاویر>